

PRAVA DETETA

U ophođenju sa decom pokazujemo svoje pravo lice. To važi za odrasle ,isto kao i za društva i države. Nema razdoblja u kom deca nisu bila zlostavljana i iskorištavana. To predstavlja jednu posebno tešku povredu ljudskih prava. Iskustvo pokazuje da su nedužna deca izložena teškim situacijama i sudbinama. Dovoljni su neki primeri da pokažu katastrofalnu situaciju dece: preko 2 miliona dece je tokom poslednjih 10 godina poginulo u ratovima, 10 miliona dece iz celog sveta ima teška psihička oštećenja kao posledicu rata, 30 miliona dece živi u ratnim područjima, a u 26 zemalja sveta deca ispod 15 godina su vojnici na zadatku.

Deca su u međunarodnom pravu prepoznata kao posebno osetljiva i specifična kategorija za čiju zaštitu nisu dovoljni uobičajeni mehanizmi zaštite predviđeni pravom ljudskih prava. Negde od 17. veka dete počinje da se tretira kao posebno osetljivo biće i može se smatrati da dolazi do buđenja svesti o detinjstvu kao pojmu. Zahvaljujući razvojnim psiholozima, prepoznate su karakteristike i postojanje autonomije ličnosti deteta i nužnost da iste uvažimo, poštujemo, normativno uobličimo i garantujemo ili da stvorimo ambijent u kome se prava deteta zaista priznaju i ostvaruju.

Pod pojmom prava deteta smatramo prava koja su po svojoj prirodi ljudska i koja svako dete ima, bez obzira na to u kojoj državi živi, u kom političkom,kulturnom i ekonomskom okruženju,i u skladu sa kakvim tradicijama,običajima i verovanjima se razvija.

KONVENCIJA O PRAVIMA DETETA

Zbog masovnog umanjivanja vrednosti životnih šansi i povreda prava deteta kao prvi korak je donesena "Povelja o pravima deteta" 20. novembra 1959. godine. Od tada je 20. novembar Dan prava deteta. U preambuli ove Povelje stoji rečenica koja ukazuje na njen smer: "*Čovečanstvo duguje deci najbolje što ima.*" 1979. godine, podnesen je predlog da se ova Povelja proširi tako da bude međunarodno- pravno obavezujuća. 10 godina kasnije, 11.decembra 1989. godine,nakon napornih pregovora,donesena je Konvencija o pravima deteta od strane Generalne skupštine Ujedinjenih nacija, koja sadrži 54 člana. Ovaj dokument do sada su ratifikovale 193 države. Neki od članova Konvencije su:

Definicija deteta - Svaka osoba ispod 18 godina smatra se detetom, ukoliko ta starosna granica nije prema nacionalnim zakonima niža.

Jednako postupanje - Sva prava važe bez izuzetka za svako dete. Obaveza je svake

dražve da decu zaštiti od bilo kakve forme diskriminacije.

U najboljem interesu deteta - Kod donošenja političkih, pravnih i društvenih odluka najpre se u obzir moraju uzeti interesi deteta.

Opstanak i razvoj - Svako dete ima pravo na život. Država se izričito obavezuje da će garantovati opstanak i razvoj deteta.

Sloboda misli, savesti i religije - Država mora poštovati pravo deteta na slobodu misli, savesti i religije, bez ograničavanja odgovarajućeg uticaja roditelja.

Zaštita od zloupotrebe i zapostavljanja - Država štiti dete od svake forme zlostavljanja od strane roditelja ili drugih osoba koje imaju pravo na brigu o detetu, te razrađuje odgovarajuće socijalne programe da bi sprečila zloupotrebu i pomogla onima kojima je pomoć potrebna.

Zaštita dece koja nemaju porodicu - Država se obavezuje na osiguranje posebne zaštite za decu koja nemaju porodicu, te se obavezuje na pronalazak odgovarajućeg smeštaja u hraniteljskim porodicama ili odgovarajućim institucijama koje se bave odgojem i brigom o deci.

Deca sa teškoćama u razvoju - Svako dete sa teškoćama u razvoju ima pravo na posebnu brigu, obrazovanje i unapređivanje. Na taj način se svakom detetu sa teškoćama u razvoju treba omogućiti najveća moguća mera samostalnosti i socijalne integracije.

Zloupotreba droga - Deca imaju pravo da budu zaštićena od upotrebe droga i opojnih sredstava, kao i od učešća u produkciji ili trgovini drogom.

Seksualna zloupotreba - Država štiti dete od seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja, kao i od prostitucije i pornografije.

Trgovina decom - Država je obavezna da preduzme sve mere za sprečavanje prodaje i trgovine decom.

Mučenje i oduzimanje slobode - Ni jedno dete ne sme se mučiti, niti se prema njemu sme okrutno postupati. Ono ne sme biti protivpravno kažnjeno, niti mu se na taj način sme oduzeti sloboda. Smrtna kazna ili doživotna kazna zatvora bez mogućnosti pomilovanja ne smeju se izricati deci mlađoj od 18 godina. Deca kojima je oduzeta sloboda moraju u zatvorima biti smeštena odvojeno od odraslih, ukoliko za najbolji interes deteta ne važi suprotno. Deca koja su zatvorena moraju imati pravno ili neko drugo odgovarajuće zastupanje pred sudom i mora im se omogućiti kontakt sa roditeljima.

Oružani konflikti - Sve države moraju preduzeti mere s ciljem osiguranja neučestvovanja dece mlađe od 15 godina u oružanim konfliktima. Nijedno dete ispod 15 godina ne sme biti regrutovano u oružane snage. Po humanitarnom narodnom pravu sve države moraju brinuti o zaštiti dece u ratu i o tome da im se u toku rata osiguraju sve potrebštine za život.

Mogućnost izvođenja mladih pred sud - Dete koje dospe u konflikt sa zakonom ima pravo da se prema njemu postupa na način koji podržava njegovo dostojanstvo i osećaj samovrednosti. Mora se obratiti pažnja na njegovo starosno doba i na socijalnu

reintegraciju. Dete ima pravo na državno-pravni postupak i poštovanje građanskih prava, kao i pravo na pravnog ili drugog zastupnika u cilju njegove odbrane. Ukoliko je to moguće trebaju se izbegavati sudski postupci i smeštanje u popravne domove. **Prednost višim pravnim standardima** - Ukoliko su uslovi za prava deteta po nacionalnom ili internacionalnom zakonodavstvu povoljniji od ove Konvencije, onda važe odredbe tih zakona.

PRAVA DETETA U PORODIČNOM ZAKONU REPUBLIKE SRBIJE

Koncept prava deteta koji je počeo da se uvodi u normativni sistem Republike Srbije nakon 2000. godine, kroz potpunu ili delimičnu razradu u većini zakona koji se odnose na decu potvrđen je novim Ustavom iz 2006. godine. Napredak je zabeležen i kroz prihvaćenost koncepta na planu institucionalne izgradnje uvođenjem Saveta za prava deteta pri Vladi Republike Srbije 2002. godine.

U Srbiji su u novom Porodičnom zakonu prvi put proklamovana i zaštićena neka od najvažnijih prava deteta. To su:

1. **Pravo deteta da zna ko su mu roditelji** - Bez obzira na uzrast, dete ima pravo da zna ko su mu roditelji. Nakon navršenih 15 godina dete može izvršiti uvid u matične knjige rođenih i drugu dokumentaciju koja se tiče njegovog porekla. Pravo deteta na saznanje o biološkom poreklu ima određena ograničenja jer postoje situacije kada dete neće moći da ostvari ovo svoje pravo. To je slučaj kada roditelj ne može biti identifikovan, kada postoji prirodna prepreka ili zakonska zabrana.
2. **Pravo deteta da živi sa roditeljima** - Ovo pravo može biti ograničeno isključivo sudskom odlukom o potpunom ili delimičnom lišenju roditeljskog prava. Dete starije od 15 godina može samo da odluči sa kojim roditeljem želi da živi, s tim što ovo pravo ne može biti ostvareno ako su roditelji umrli ili nepoznati. Dešava se i da dete napusti dom jer ne želi da živi sa roditeljima. Tada državni organi obezbeđuju smeštaj za dete, i imaju zadatak da utvrde razlog za ovakvu odluku deteta. Pritom su najbolji interesi deteta na prvom mestu.
3. **Pravo deteta na lične odnose sa roditeljem sa kojim ne živi** – Ovo pravo može biti ograničeno sudskom odlukom o potpunom ili delimičnom lišenju roditeljskog prava. Kada navršiti 15 godina, dete samo može da odluči na koji će način održavati odnose sa roditeljem sa kojim ne živi. Ovo proističe iz principa da oba roditelja imaju zajedničku odgovornost za podizanje i razvoj deteta i da su ravnopravni u vršenju

roditeljskog prava. Ukoliko postoji konflikt među roditeljima koji se tiče ostvarivanja ovog prava, susreti se uređuju sudskom odlukom, i to su najčešći sporovi u oblast prava deteta.

4. Pravo deteta na pravilan i potpun razvoj – Podrazumeva obezbeđenje najboljih uslova za razvoj deteta, uključujući pripremu za doba zrelosti, fizički, mentalni, moralni, duhovni i psihološki razvoj. Na taj način razvoj deteta biće u skladu sa ljudskim dostojanstvom i pripremiće dete za samostalni život u budućnosti.

5. Pravo deteta na obrazovanje – Ovo je jedno od osnovnih i najvažnijih prava za dete, koje je i preduslov za razvoj društva. Osmogodišnje obrazovanje je po Ustavu i Zakonu obavezujuće i besplatno, a država je dužna da podstiče razvoj različitih oblika srednjoškolskog obrazovanja. Visoko obrazovanje uglavnom zavisi od mogućnosti roditelja.

6. Pravna sposobnost deteta – Ovo pravo zavisi od uzrasta i vrste pravnog posla. U našem pravu, deca se u pogledu pravne sposobnosti dele na mlađe maloletnike, starije maloletnike i maloletnike čije su lične izjave volje uslov za punovažnost pravnog posla.

7. Pravo deteta na slobodno izražavanje mišljenja – Dete koje je sposobno da samo formira svoje mišljenje, ima i pravo slobodnog izražavanja istog. Državni organi imaju obavezu da mišljenju deteta posvete pažnju u svim pitanjima koja ga se tiču, i u svim postupcima u kojima se odlučuje o njegovim pravima, a u skladu sa godinama i zrelošću deteta.

Ugrožavanje prava deteta u Srbiji posebno je izraženo kod pojedinih socijalnih kategorija – siromašna deca, deca sa invaliditetom ili smetnjama u razvoju, deca bez roditeljskog staranja, posebno ona koja su smeštena u institucije, deca koja žive na ulici i deca koja rade. U većini kategorija posebno ranjive dece, najčešće su ugrožena prava romske dece. Veoma je izraženo nasilje nad decom koje obuhvata različite forme, od zanemarivanja do fizičkog zlostavljanja, kako u porodici, koje je inače manje vidljivo, tako i vršnjačko, ali i od strane drugih odraslih osoba poput vaspitača, nastavnika itd.

ZAŠTITA PRAVA DETETA

Vodeća svetska organizacija koja se više od 60 godina bavi zaštitom prava deteta je UNICEF, čiji je glavni cilj da se dečija prava uspostave kao trajan etnički princip i standard ponašanja prema deci UNICEF zastupa i podržava ostvarivanje i zaštitu prava deteta, kao osnove za obezbeđivanje mogućnosti za razvoj njihovih punih potencijala.

Osnovni cilj programa UNICEF-a u Srbiji jeste da obezbedi da sva deca, posebno ona koja su isključena i žive u siromaštvu, koriste i ostvaruju svoja prava. Ovaj program

definisan je pravima deteta i podržava proces reforme socijalnog sektora kroz podršku uspostavljanju i implementaciji pravnog i strateškog okvira za borbu protiv siromaštva i socijalnog isključivanja, i bavi se uvažavanjem i poštovanjem razlika i borbom protiv diskriminacije. Sadrži četiri komponente:

-Reforma socijalne politike za decu

-Jačanje institucija sistema

-Mobilisanje zajednice

-Partnerstvo za prava deteta

Kampanja Saveta Evrope “*Podignimo ruku protiv fizičkog kažnjavanja dece*” ima za cilj potpunu zabranu fizičkog kažnjavanja dece, ali i promociju pozitivnog roditeljstva kao i podizanje svesti o dečijim pravima u celoj Evropi.

U Srbiji 72 odsto dece doživi neki oblik nasilja kao metod vaspitanja. Kampanja ima za cilj zabranu fizičkog kažnjavanja dece i podizanje nivoa opšte svesti o pravima deteta na odrastanje bez nasilja i vaspitavanje bez takve vrste kazne I sprovođenje mera koje promovišu pozitivno roditeljstvo. Samo 2,4 odsto dece u svetu ima jednaka prava kao odrasli. U 106 zemalja nije zabranjeno fizičko kažnjavanje dece u školama, u 145 zemalja to nije zabranjeno u institucijama koje se bave decom, u 78 država dozvoljava se fizičko kažnjavanje.

Na celoj teritoriji Republike Srbije deluje Centar za prava deteta. To je nestranačka, neprofitna i nevladina organizacija čiji je osnovni cilj ostvarivanje Konvencije o pravima deteta. U skladu sa tim, aktivnosti Centra su usmerene na uvođenje i primenu zakona, politike i prakse koji omogućavaju unapređenje dobrobiti deteta, zaštitu njihovih prava i njihovo puno učešće u društvu. Centar je do sada organizovao brojne seminare iz oblasti prava deteta za druge organizacije građanskog društva kao i za profesionalce iz oblasti pravosuđa, socijalne zaštite, policije, medija, obrazovanja, itd.

NEKA REČ O DECI ULICE

Deca ulice su deca koja svo vreme ili najveći deo vremena provode na ulici, a deca na ulici su deca koja provode najveći deo vremena na ulici ali se vraćaju kući, tamo provode makar noć – na primer deca koja rade legalne poslove, prodaju, sviraju, peru stakla, čuvaju automobile i sl. na ulici, ali koji mogu biti, i često jesu, deo prislilnog rada - eksploatacije dečjeg rada. Ili rade ilegalne poslove: prose, diluju drogu, prostitušu se, krađu i vrše druga krivična dela za druge i sl. Deca sa ulice su deca koja žive na ulici – svo vreme provode na ulici.

Razlozi zbog kojih dolazi do ovakvog načina života dece su brojni. Oni najčešće beže iz

porodica u kojima trpe fizičko, seksualno i - ili fizičko nasilje ili su zanemarena.

Dešava se da ih na ulicu šalju porodice da bi zaradili za njih. Takođe, mnoga deca beže iz institucija, uključujući i institucije koje zbrinjavaju decu sa ulice, zbog nasilja, loših uslova, loše organizacije života i sl. Neke od njih roditelji su napustili, ili su umrli ili nestali... Dok neki nemaju gde da žive kada posatnu punoletni i moraju da napuste domove.

Ova deca posebno su pogodne žrtve raznih oblika nasilja, posebno trgovine decom i trgovine ljudskim organima, žrtve su pripadnika [organizovanih kriminalnih grupa](#) koje vrše razbojništva, trguju drogom, krađenim automobilima, ubijaju i sl. Devojčice su izložene raznim oblicima seksualnog nasilja, prinudi na prostituciju i sl. Kombinacija viktimizacije i problema u kojima se deca nalaze dovodi do [kriminala](#). Oni vrše krivična dela da bi preživeli. Veoma često su na to prinuđeni ili uvučeni od strane starijih maloletnika ili punoletnih kriminalaca. Spoznaju svet droge i alkohola. Sve ovo koliko god zastrašujuće zvučalo, deo je nase stvarnosti, i jedino mi možemo da se sa tim suočimo.

ZAKLJUČAK

Svi smo svedoci povređivanja i ugrožavanja prava dece, ali postavlja se pitanje dokle ćemo zatvarati oči i uši, praviti se da ne primećujemo nešto toliko vidljivo svuda oko nas. Time što ugrožavamo prava deteta od njih ne možemo napraviti dobre i poštene ljude, stvaramo loše i nezdravo društvo, i neizvesnu budućnost.

Neko je rekao da nasilje rađa nasilje. Sigurno to ne želimo za naše mališane. Treba im stvarati lepši, obojen svet, što u današnje vreme predstavlja težak zadatak. Kako to činiti kada čak i televizijske emisije, a što je još gori slučaj, crtani filmovi, daju primer veoma nasilnog ponašanja, što je takođe na neki način ugrožavanje dečijih prava. Nastavnici u skolama fizički kažnjavaju decu, roditelji takođe to primenjuju kao vaspitnu meru. Ako zaista želimo da zaštitimo decu i njihov fizički i psihološki integritet, ne smemo samo da osudimo ovakvu vrstu ponašanja već moramo i zakonom da zabranimo sve vrste nasilja nad decom. Nažalost, većina slučajeva nasilja nad najmlađima ostaje neotkrivena zbog straha dece da o tome govore.

U njihovim malim svetovima u kojima deca svoju egzistenciju imaju... ne postoji ništa što se tako tačno spozna i što se tako tačno oseća kao nepravda.

(Charles Dickens, britanski pisac)

LITERATURA

1. Draškić Marija, Porodično pravo i prava deteta, Službeni glasnik.2007.

2. Internet stranice:

www.dadalos.org-srbija

www.vrticportal.com

www.ombudsman.rs

www.unicef.rs

www.coe.org.rs

www.cpd.org.yu